

DE RESTAURATIE IN HET

Hoe maak je een bedaagde periode aantrekkelijk?

De restauratie (1815-1848) lijkt een rustige, bedaagde periode in de Nederlandse politiek. Vooral in de beginjaren van het koninkrijk durven politici geen al te stellige overtuigingen uit te dragen. Niet spannend genoeg voor leerlingen? Met een extra uitdaging wel! We bekijken uitspraken van vier politici en zien hoe het politieke klimaat langzaam verandert van 'principiële principeloosheid' naar de opmaat van de grondwetswijziging van 1848.

Daan Schuijt is redacteur van Kleio.

‘Willem I bestuurde, maar hij bedreef geen politiek. Zijn beleid kan gekarakteriseerd worden als actieve natievorming door de staat ten behoeve van de staat.’ Jeroen Koch typeert zo de regeerstijl van koning Willem I in het eerste deel van de driedelige Koningsbiografieën. Dat besturen ging ook wel een tijdje goed. De eerste vijf jaar van zijn bewind kon Willem I inderdaad naar hartenlust, ongestoord besturen. Pas na de verkiezingen in 1819 ontstonden de eerste barstjes. Een aantal nieuw gekozen, noordelijke liberale Kamerleden zetten vraagtekens bij het feit dat zij moesten instemmen met een tienjarige begroting. Waar bleef dan het recht op financiële controle door het parlement? Het bleef bij wat verontwaardigd gesputter.

NOORDELIJKE STILTE

Groter was de ophef in de zuidelijke provincies nadat per Koninklijk Besluit in 1819 was bepaald dat vanaf 1823 nog slechts het Nederlands – en niet het Frans – als bestuurstaal gevoerd mocht worden. Hier deden liberale advocaten, rechters en letterkundigen erg moeilijk over. In 1825 verbruide Willem I het ook bij de zuidelijke katholieken. Zo wat eigenhandig gooide de vorst de poorten van de kleinseminaries in het slot en dwong hij de katholieken hun voorbereiding op een priesteropleiding

voortaan aan het Collegium Philosophicum, onder toezicht van de staat, te volgen.

Een minderheid in het aantal volksvertegenwoordigers, de hoge belastingdruk – het geld werd in België verdiend en in Den Haag uitgegeven – en de taal- en godsdienstpolitiek: de Belgen voelden zich miskend in het Koninkrijk der Nederlanden. De liberalen en katholieken sloten zelfs een monsterverbond om de strijd voor de onafhankelijkheid te kunnen strijden. En terwijl op 25 augustus 1830 het opzwepende ‘Aux armes!’ klonk in de Brusselse Muntchouwburg waar de opera *La Muette de Portici* opgevoerd werd, bleef het in Den Haag opvallend stil. Behalve in de koninklijke vertrekken waar nerveuze beraadslagingen plaatsvonden.

JAN SALIE

In 2004 noemde Jeroen van Zanten – biograaf van Willem II in de trilogie – zijn dissertatie over de (Noord-)Nederlandse politiek tussen 1815 en 1840 veelzeggend *Schielijk, Winzucht, Zwaarhoofd en Bedaard*. Die titel ontleende hij aan een gefingeerd gesprek tussen vier heren met deze namen. Zij symboliseerden de Nederlandse politiek aan het begin van de restauratie. Het is een weinig opgewekt groepje dat het land in de geest van Jan Salie beheerde.

Toch maakten die belegen Nederlandse politici het zo bont dat Willem I in 1840 de troon – *zijn* troon! – opgaf. Hij kon de onafhankelijkheid van België maar niet verkroppen en voelde niets voor een mogelijke grondwetswijziging waarin de ministeriële verantwoordelijkheid en koninklijke onschendbaarheid verder werden uitgewerkt. Van Zanten plaatst de periode van de restauratie in een modern perspectief.

‘HET WEINIG OPGEWEKTE GROEPJE SCHIELIJK,’

De Koninklijke Muntchouwburg in Brussel, briefkaart daterend tussen 1825-1860.

CASINO

Willem Frederik (1772-1843), erfprins van Oranje-Nassau. Later koning Willem I. Genaamd 'Het mantelportret', anoniem, 1805 – 1810. Collectie Rijksmuseum.

WINZUCHT, ZWAARHOOFD EN BEDAARD BEHEERDE HET LAND IN DE GEEST VAN JAN SALIE'

Koning Willem I opende op 21 september 1815 de vergadering van de Staten-Generaal in het stadhuis. Daar werd de aangepaste Grondwet aangenomen. Hij droeg bij deze gelegenheid de inhuldigingsmantel, toen nog met een hoge kraag. Deze prent, een aquatint door J.N. Gibèle (1775-na 1836) naar J. Paelinck (1781-1839), werd ingekleurd. Collectie Koninklijk Huisarchief.

Waar in het zuiden een golf van revolutie het land overspoelde, leek het noorden op een stilstaand watertje. Nadere beschouwing wijst uit dat deze typering onterecht is. Er was wel degelijk sprake van oppositievoering tegen de vorst, alleen niet zo effectief als in het zuiden. Waar de Belgen hun grieven in talloze petitieën verspreidden en van daaruit concrete politieke eisen stelden, hielden de Nederlandse politici zich in het strijdtoneel van het parlement meer op de vlakte. Hoewel de pers duidelijk politiseerde, bleven de omgangsvormen op het Binnenhof toch van een andere orde. Het 'revolutie-trauma' hield het land danig in zijn greep.

PRINCIPIËLE PRINCIPELOOSHEID

Tussen 1780 en 1813 had Nederland vrijwel alleen maar politieke onrust gekend. Eerst bijna een burgeroorlog tussen de patriotten en prinsgezinden, toen wat democratische experimenten, de broer van Napoleon op de troon en uiteindelijk inlijving bij Frankrijk. Nu, met Willem I als vorst van het nieuwe koninkrijk, moest het maar eens uit zijn met de verdeeldheid en vreemde overheersing. Nederland moest een stabiel land worden. De hoogste vorm van politiek kon een parlementariër bereiken door volstrekt onafhankelijk, rationeel en belangeloos zijn licht over de wetsvoorstellen van de koning te laten schijnen. Van partijvorming was al geen sprake, maar ook politieke verbintenissen of het spreken namens een achterban behoorde niet tot de politieke conventies. Principiële principeloosheid was het hoogste goed, om maar zoveel mogelijk de kans op onenigheid en conflicten te verkleinen.

ONSCHEIDBAAR?

Toch riep de regeerstijl van Willem I al snel wrevel op. Bij de behandeling van de begroting in 1819 en 1820 werden al de nodige vraagtekens gezet over de controlerende functie die het parlement zou moeten kunnen uitoefenen. De debatten over de afscheiding van België werden voornamelijk benut om de ministeriële verantwoordelijkheid meer inhoud te geven. Willem I bleef maar volharden in de mobilisatie van het leger met desastreuze gevolgen voor de financiële huishouding. De Kamer wilde meer mogelijkheden om, als de vorst onschendbaar was, daarvoor toch iemand ter verantwoording te kunnen roepen.

STROMINGEN

Naarmate de oppositie feller en inhoudelijker werd, ontstonden langzaam maar zeker ook politieke stromingen. Liberalen wilden de ideeën van de Franse Revolutie toch doorvoeren, zij het zonder geweld te doen aan de eenheid binnen het land. Conservatieven wezen juist op de taak van de vorst om die eenheid te bewaren en hielden alles liever bij het oude, zoals het vóór de Franse tijd was. Daarbij paste eenheid van bestuur, wat neerkwam op een voorkeur voor een soort herinvoering van verlicht absolutisme. Een enkele katholiek meldde zich bij besprekingen over de vrijheid van onderwijs, al was van partijvorming echt nog geen sprake. Duidelijker aanwezig waren de protestanten die het idee van Nederland als protestantse natie en soevereiniteit in eigen kring – al heette dat nog helemaal niet zo – verdedigden.

RESTAURATIE IN DE KLAS

Hoe kun je deze periode aantrekkelijker behandelen met leerlingen? Door van het klaslokaal een casino te maken! Bij iedere stroming uit die tijd kies je een kenmerkende politicus (zie kader). Los daarvan worden er uitspraken gegeven, die gekoppeld moeten worden aan de juiste politicus. De leerlingen worden verdeeld in groepjes van drie of vier. Een is spelleider, de andere groepsleden gaan inzetten. Leerlingen krijgen vier fiches als startkapitaal en gaan bij iedere uitspraak inzetten. Op maximaal twee van de vier politici mogen zij maximaal vier fiches inzetten en niet meer dan drie per politicus (dus niet alle vier op één persoon). Alleen in de eerste beurt mag je maximaal twee fiches inzetten, zodat je niet alles in één keer kunt verliezen. Eventueel kun je afspreken om bij de laatste beurt alles of niets te spelen.

De spelleider krijgt een overzicht met twaalf uitspraken die ieder van een historische context zijn voorzien. Deze leest hij voor, daarna geeft hij de spelers een tekstkaartje met het citaat. Vervolgens hebben de spelers dertig seconden bedenktijd en zet iedereen gelijktijdig in. Zo voorkom je dat sterkere leerlingen snel inzetten en de rest volgt. Voor een goed antwoord krijgt een speler het aantal ingezette fiches dubbel terug.

OEFENEN

Om even te oefenen geef ik op de volgende pagina vier uitspraken met de historische context. Kunt u de juiste uitspraak aan de juiste politicus koppelen? Het gaat om politici die geen van de leerlingen zal kennen, en die u als leraar misschien ook niet direct op het netvlies heeft staan. Enerzijds is dat een complicerende factor, anderzijds verhoogt de moeilijkheid juist het spelelement: bij weggevertjes is er immers geen uitdaging.

BENODIGDHEDEN

- Zandloper van dertig seconden voor ieder groepje (bij webwinkels ca. € 2,- per stuk).
- Spelfiches, zak van 500 (bij webwinkels € 5,- tot € 10,-).
- Bundeltjes met uitspraken en contexten voor iedere spelleider.
- Tekstkaartjes met de losse uitspraken voor alle spelers.
- Opdracht- en invulvellen.

LITERATUUR

- KOCH, J. : *Koning Willem I, 1772 – 1843*, Amsterdam, 2013.
- KOSSMANN, E. H. : *De Lage Landen, 1780 - 1914. Twee eeuwen Nederland en België. Deel I: 1780 - 1914*, Amsterdam, 9^e druk, 2012.
- ZANDEN, J.L. VAN en RIEL, A. VAN: *Nederland 1780 – 1914. Staat, instituties en economische ontwikkeling*, Amsterdam, 2000.
- WEIJERMANS, J. : *Stiefbroeders. Zuid-Nederlandse letteren en natievorming onder Willem I, 1814 – 1834*, Hilversum, 2012.
- ZANTEN, J. VAN : *Schielijk, winzucht, zwaarhoofd en bedaard- Politieke discussie en oppositievoering 1813 – 1840*, Amsterdam, 2004.

Het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden tussen 1815 en 1830.

POLITICI

Daniël François van Alphen	Gematigd liberaal die in principe niet voor het koningschap is, maar daar vanwege het behoud van de eenheid van het nieuwe koninkrijk uit principe geen bezwaar tegen maakt.
Cornelis Jacobus van Assen	Conservatief die zowel het verlichtingsdenken als de opkomende romantiek afkeurt.
Guillaume Groen van Prinsterer	Orthodox-protestants publicist, ambtenaar van de koning en Tweede Kamerlid.
Cornelis Felix van Maanen	Typische niet-adellijke bestuurder die al in de Franse tijd minister was en sterk voorstander van een centraal geleide natie en belangenbehartiging in het parlement als een grove schending tegen de onafhankelijkheid van het ambt van volksvertegenwoordiger ziet.

UITSpraak 1

Context: In de Grondwet van 1815 was afgesproken dat de regering vanaf 1819 eens per tien jaar een begroting aan de Staten-Generaal zou voorleggen. Eind 1819 was deze verworpen met als belangrijkste argument dat het tienjarig budget de controle op de financiën zeer beperkt maakte. In maart 1820 werd de begroting toch aangenomen. Bij die gebeurtenis de volgende uitspraak:

Als bijna overal rondom ons onrust of woelingen heerschen, laten wij dan het voorbeeld geven van bedaardheid en waakzaamheid.

(Aanvullende context: in 1820 was een revolutie in Spanje en Portugal uitgebroken en waren er rellen in het koninkrijk Napels.)

UITSpraak 2

Context: In 1827 was er een uitvoerig debat over het afschaffen van twee uitzonderingswetten die de persvrijheid beperkten. Toen de bewindslieden de verzoeken vanuit het parlement bleven omzeilen, spitte de discussie zich toe op de betekenis van de ministeriële verantwoordelijkheid. Daarover werd het volgende gezegd:

Wat is er toch, Edel Mogende Heren!, van die ministeriële verantwoordelijkheid in het Koninkrijk der Nederlanden, welke wij bij deze gelegenheid zoo breed hebben hooren uitmeten? De grondwet was er duidelijk over. Artikel 76 stelde vast dat het de Koning was die de ministers aanstelde en ontsloeg, niet het parlement. De ministers zijn dan ook aan den Koning, en dan aan den Koning alleen, verantwoordelijk. Hij alleen heeft het regt, en is ook alleen in staat te beoordeelen of de ministers als getrouwe, eerlijke en oprechte dienaren handelen.

UITSpraak 3

Context: In 1820 had Willem I per Koninklijk Besluit bepaald dat de Tweede Kamer aan de Eerste Kamer toestemming moest vragen om een adres of initiatief (een petitie) aan de vorst voor te mogen leggen. In 1829 kwamen er vooral uit de zuidelijke provincies veel verzoekschriften (petities) bij de koning binnen. Juridisch gezien hoefde hij hier niets mee, maar de inhoud ervan weerspiegelde wel goed de sentimenten die bij het volk leefden. In 1829 dienden twee Kamerleden een voorstel in dat de koning verplichtte de verzoekschriften in overweging te nemen. Hierover de volgende uitspraak:

De Kamer heeft geen recht zich over verzoekschriften uit te spreken. Haar taak bestaat uit toezicht houden op de regering en niet uit het maken van nieuwe reglementen, besluiten of ordonnantien. De autoriteit inzake de verzoekschriften ligt bij de vorst, de regterlijke macht en de plaatselijke en provinciale besturen. De onbeschaamde muiters en onruststokers uit het zuiden moeten niet denken dat ze straffeloos misdadig kunnen zijn.

UITSpraak 4

Context: In 1834 was er een afsplitsing in de Hervormde Kerk. De Afscheidenen vonden dat de Hervormde Kerk te ver van haar oorspronkelijke gedachtegoed was afgedwaald. Koning Willem I zag de Afscheidenen als een groep onruststokers. Hij stuurde de politie erop af en liet ze vervolgen. Daarover de volgende uitspraak:

De koning zou de vervolgingen moeten staken. Door deze wijze van inmenging is het optreden van de overheid ongrondwettig. Net als alle andere erediens ten hebben de Afscheidenen recht op gelijke bescherming. ■

Alle tekstkaartjes, spelregels en andere onderdelen staan op de website www.vgnkleio.nl.

